

Kuolematonta proosaa

Dramaattinen preesens ja kuolintodistuksen tapahtumatietojen kieli

Kun kuolintodistus on laadittu ja tarkistettu, vainajan kuolinsyy on virallisesti todettu ja kuolemansyyn selvittäminen on päättynyt. Keskeisessä roolissa kuolemankulun kuvauksessa ovat kuolintodistuksen tapahtumatiedot. Niissä lääkäri esittää kuolemaan johtaneen tapahtumaketjun ytimekkäällä kielimuodolla, johon hän on opinnoissaan ja ammatissaan sosiaalistunut. Vaikka alan traditiot sanelevat potilasasiakirjojen ilmaisen tavan, tapahtumatietojen kielestä on osoitettavissa piirteitä, joita on totunnaisesti pidetty kertomuksia elävöittävinä tyylikeinoina. Yksi tällaisista on dramaattinen preesens. Sitä käyttämällä kielenkäyttäjä voi esittää menneetkin tapahtumat, kuin ne olisivat vielä meneillään.

Maailman luetuin kuolintodistus kertoo 50-vuotiaasta yhdysvaltalaisesta. Hän on käynyt lukion ja eronnut. Ammatiltaan vainaja on ollut muusikko. Hänen uransa on kestänyt 45 vuotta. Vainajan kuolinsyy on ollut epäselvä, mutta jatkotutkimukset ovat luoneet tilanteeseen lisävaloa. On tapahtunut henkirikos. Vainaja on kuollut äkilliseen propofolimyrytykseen, ja myös loratsepaami on myötävaikuttanut kuolemaan. Kuolintodistuksen nimikentässä lukee *Michael Joseph Jackson*.

Mustaa valkoisella

Michael Jacksonin kuolintodistuksesta tuli yleisen kiinnostuksen kohde, kun sitä alkoivat lukea ja levittää Jacksonin kuolemansyyn tutkimuksesta vastuussa olleen toimiston työntekijät (Los Angeles Times 2009). Miljoonaluokan lukijakunnan todistus saavutti, kun siitä tuli julkinen asiakirja ja se levisi kautta

verkkoa selaavan maailman. Internetistä löytyy kokonaisia sivustoja, jotka ovat vihkiytyneet julkisuuden henkilöiden kuolemansyyn selvittämiseen liittyvien asiakirjojen esillä pittoon (esim. www.autopsyfiles.org). Tarjolla on mustaa valkoisella myös vainajien terveydentilasta ennen kuolemaa: esimerkiksi Jacksonin ruumiinavauspöytäkirja vahvistaa tähden todella poteneen vitiligoa. Maailmalla julkisuuden henkilöillä ei ole oikeutta viedä kaikkia salaisuuksiaan mukanaan hautaan.

Suomalaiseen ilmapiiriin julkistamiskulttuuri on vieras. Täällä kuolintodistus kuten potilastiedot yleensäkin pidettäisiin salassa, vaikka kyse olisi supertähdestä. Tarkkaa kuolintodistuksesta saatava tieto kuitenkin olisi, sillä meillä kuolintodistukseen kirjoitetaan aina tapahtumatiedot; lyhyt kuvaileva selvitys kuolemankulusta ja vainajan terveydentilasta ennen kuolemaan johtanutta tapahtumaketjua. Vastaavaa selvitysosaa ei tiettävästi kirjoiteta jokaisesta vainajasta misään muualla maailmassa (Karkola 1991 ja 2006).

WHO cares

Suomi liittyi vuonna 1936 kuolemansyyn selvittämistä koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen, joka velvoitti siihen, että jokaisesta vainajasta tuli kirjoittaa lääketieteellinen kuolintodistus. Liittyessään

Kirjoittajan esittely

Jenni Viinikka on valtakunnallisen kielentutkimuksen tutkijakoulun Langnetin tohtorikoulu-tettava ja Helsingin yliopiston suomen kielen oppiaineen jatko-opiskelija. Hän laatii väitöskirjaa kuolintodistuksen tapahtumatietojen kielestä. Väitöskirjatyön ohella Viinikka opettaa tieteellistä kirjoittamista Helsingin yliopiston humanistisessa ja matemaattis-luonnontieteellisessä tiedekunnassa sekä Teatterikorkeakoulussa. Hän on myös yksi Aika-kauskirja Duodecim kielen tarkistajista.

WHO:hon vuonna 1948 ja YK:hon vuonna 1955 Suomi puolestaan sitoutui kuolemansyiden kaavamaiseen esittämiseen ja tietojen ilmoittamiseen kansainväliseen vertailuun (WHO 1958 ja 1977, Vauhkonen 1992, Karkola ja Lalu 1999).

Suomessa tapahtumatiedot on pitänyt kirjoittaa jokaisesta vainajasta vuodesta 1987 (Lahti 1986, Karkola 1991). Päätöksen taustalla oli havainto siitä, että oikeuslääkäreillä oli kuolintodistuksen lääketieteellisen oikeellisuuden arvioimiseksi niukasti mahdollisuuksia, kun he näkivät vain diagnoosiluetteloja. Siksi oikeuslääketieteen dosentti Kari Karkola ehdotti 1980-luvun puolivälissä ICD-9:n käyttöönottoa ja kuolintodistuksen uutta muotoa pohtineessa työryhmässä, että jokaiseen kuolintodistukseen kirjoitettaisiin tapahtumatiedot. Hän kutsui tapahtumatietoja vainajan lääketieteellistä taustaa sekä kuolemaan johtaneita tauteja ja tapahtumia kuvaavaksi viidentoista sekunnin novelliksi (Kari Karkola, henkilökohtainen tiedonanto).

Ehdotus hyväksyttiin lähes keskustelutta, ja se virallistui kirjassa *Tautiluokitus 1987*. Muutoksen myötä oikeuslääkäreiden tekemä kuolintodistusten tarkistustyö helpottui ja siitä tuli mielekästä, kun he pääsivät arvioimaan tapahtumatietojen ja diagnoosiluettelon logiikkaa. Kävi myös ilmi, että lääkärikunta laatii luontevammin kertovia tapahtumatietoja – proosaa – kuin soveltaa WHO:n määritelmiä ja diagnoosiohjeita (Kari Karkola, henkilökohtainen tiedonanto). Alun perin viidentoista sekunnin novellit olivat kirjailija Juhani Peltosen (1941–1998) muutaman rivin mittaisia tiiviitä tunnelmakuvauksia.

Kaikkiaan kuolintodistus ja tapahtumatiedot toimivat yhtäältä tilastollisena dokumentina siitä, mihin potilas kuoli ja miten häntä hoidettiin; toisaalta selvityksenä siitä, mitä vainajalle ylipäänsä on tapahtunut ja liittyykö tapaukseen esimerkiksi rikoksen mahdollisuus. Sivistyneen yhteiskunnan toiminnan kannalta kyse ei siis ole lääkärin työn ytimen ulkopuolelle sijoittuvasta toisarvoisesta tekemisestä, pelkästä paperityöstä, vaan osasta ihmisen oikeusturvaa – yhteiskunnallisesta huolen- ja puolenpidosta.

Suomen nykyiset, vuonna 1999 käyttöön otetut kuolintodistuslomakkeet poistuvat käytöstä vuonna 2014. Tapahtumatiedot säilyvät pakollisena osana myös uusissa kuolintodistuslomakkeissa.

Lääkärikieli vai yleiskieli?

Potilasasiakirjojen kieli on aihe, josta tutkimustietoa on verraten vähän mutta josta monella on mielipide. Yleensä mielipide on kielteinen tai huvittunut. Sanelujen kielikukkaset ovat herättäneet hilpeyttä ainakin kahden vitsikirjan verran (Marttila 2005 ja 2007). Vakavien puheenvuorojen kestoaihe puolestaan ovat kreikkalais-latinalaiset lääketieteen termit, jotka ovat maallikkolukijalle aito ongelma (Kolehmainen 2006).

Tyypillisesti näkökulma potilasasiakirjojen kieleen onkin ollut kielenhuollollinen. Termien vaikeaselkoisuus on nostettu esille myös kuolintodistusten yhteydessä. Karkola (2006) pitää sitä, kuinka hataraa omaisten tieto vainajan kuolemansyistä saattaa olla, esimerkiksi maailmanlaajuisesti laiminlyödystä lääketieteellisestä tiedottamisesta. Sajantila ym. (2011) puolestaan ohjeistavat lääkäriä kirjoittamaan kuolintodistuksen tapahtumatiedot vierasperäisiä termejä ja lyhenteitä välttäen ”niin, että omaisetkin sen ymmärtävät”.

Yhtä lailla kielenhuollollinen ote on mukana, silloin kun lääkärikieltä lähestytään kirjoitetun yleiskielen normeihin peilaten. Eriyisesti tapana on ollut kiinnittää huomiota lauseen ytiminä toimivien finiittiverbien (persoon- ja aikamuotoja kantavien verbien) sekä potilaaseen ja hoitohenkilökuntaan viittaavien substantiivien normaalia harvempaan käyttöön (Van Naerssen 1985, Anspach 1988). Tällaisen lähestymistavan hengessä esimerkiksi tapahtumatietojen ilmaus *Aikaisemmin jo pikkuhiljaa laihtunut* hahmottuisi vaillinaiseksi versioksi lauseesta *Potilas on/oli aikaisemmin jo pikkuhiljaa laihtunut*. Juuri kirjoitetun yleiskielen normeista poikkeavan kielen vuoksi lääkärikieltä on luonnehdittu sähkösanomatyyliseksi (Pettinari 1988, Tiililä 2008).

Koska potilasasiakirjoja ei yleensä laadita kielioppikirjoissa kuvatuin prototyypisin lau-

sein, niihin vertaaminen ei ole tuonut kovin hyvin esiin lääkärikielen omaleimaisia ilmaisu-keinoja. Sen sijaan vertaaminen saa potilas-asiakirjojen kielen näyttämään aina tavalla tai toisella puutteelliselta. Lähestymistapa, jossa keskitytään siihen, mitä kussakin ilmauksessa ei ole mutta voisi olla, on myös teoreettisesti pulmallinen. Ei nimittäin ole olemassa juuri mitään rajaa sille, minkälaisen ilmauksen ihminen periaatteessa olisi voinut olla tuottamassa. Silloinkin, kun alan traditiot ohjaavat vahvasti sitä, miten asioita tavataan ilmaista, on kuitenkin koko ajan olemassa lukuisia rinnakkaisia mahdollisuuksia: *Todetaan potilas kuolleeksi, Todettu kuolleeksi, Kuolema todettu, Exitus, Exitus letalis* ja niin edelleen.

Vaatimukset lääkärikielen selkeyttämisestä ovat perusteltuja. Tilannetta ei tietenkään voi pitää tyydyttävänä, jos kieli aiheuttaa jatkuvasti tulkintaongelmia. Potilaalla on myös lain suoma oikeus saada ymmärrettävässä muodossa tietoa terveydentilastaan (laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992).

Kielenhuollon rinnalla kieltä voi kuitenkin tarkastella ilman parannuksiin tähtäävää otetta: termeineen, kukkasineen, kaikkineen. Tällöin päämääränä voi olla esimerkiksi sen kartoittaminen, minkälaisia kerronnan keinoja lääkäri kuolintodistuksen tapahtumatiedoissa hyödyntää.

Tapahtumatietojen kielen anatomia

Sähkösanomatyylillä rakentuu kolmen keskeisen piirteen toistumisesta. Niitä kaikkia yhdistävä ominaisuus on se, että ne palvelevat tehokkaasti tiivistä kirjaamista. Esimerkit ovat katkelmia eri tapahtumatiedoista. Ne ovat peräisin kuolintodistuksista, jotka on laadittu osana lääketieteellistä kuolemansyyn selvittämistä. Ensimmäinen esimerkki on tapahtumatietojen alusta, toinen keskivaiheilta ja kolmas lopusta:

1. 63-vuotias vaikeasti alkoholisoitunut nainen. Ei säännöllistä lääkitystä. Viimeajat maannut sängyssä ja juonut olutta. Pp.kk.vv aamulla ei enää vastannut puhutteluun. Avomies pyysi ambulanssin paikalle.

TIETOLAATIKKO

Kuolemansyyn selvittämisen perusteet Suomessa vuonna 2011.

Kuolleita yhteensä	50 568
Kliininen tutkimus	36 396
Oikeuslääketieteellinen ruumiinavaus	10 602
Lääketieteellinen ruumiinavaus	3 389
Muu peruste	
(ulkomainen kuolintodistus tai -ilmoitus)	49
Ei kuolintodistusta	132

Tilastokeskus, Kuolemansyytilasto

2. Pp.kk.vv aamuyöllä osastolla kammiovärinä, josta elvytetty ja siirretty teho-osastolle. Todettiin vaikea oikean kammion vajaatoiminta sekä selkeät entsyymipäästöt oikean kammion infarktista. Vaikea sydämen vajaatoiminta, hapetushäiriö ja munuaistoiminnan vajuus seurauksena. Keinonunuaishoito.

3. Pp.kk.vv alkaen kuumeilu, tulehdusparametrien nousu, leukopenia ja neutropenia. Neutropeenisen sepsiksen hoitona Rocephalin–Nebcina–Diflucan. Neutropenia väistynyt ja CRP kääntynyt laskusuuntaan. Potilaan yleistila ja tajunnantaso kuitenkin kääntynyt laskusuuntaan ja diureesi hiipuu. Rauhallinen exitus pp.kk.vv.

Lääketieteen termit ja nominaalistaminen.

Tapahtumista kerrotaan luettelomaisesti substantiivein (*sydämen vajaatoiminta, happeutumishäiriö ja munuaistoiminnan vajuus; kuumeilu, tulehdusparametrien nousu, leukopenia ja neutropenia*). Niistä monet ovat paitsi lääketieteen termejä myös niin sanottuja nominaalistuksia. Nominaalistukset ovat substantiiveja, joilla on verbin merkitys: ne ilmaisevat asiaintiloja, tapahtumia ja prosesseja. Nominaalistaminen on kielen tehokkaimpia keinoja pakata paljon tietoa pieneen tilaan, sillä se tarjoaa keinon käsitellä yhdellä, kahdella sanalla laajoja asiakokonaisuuksia, jotka muissa yhteyksissä ilmaistaisiin lauseella (Hiidenmaa 2000). Esimerkiksi *neutropeniaa* vastaava lause voisi olla *Verestä puuttuu neutrofilisia granulosityttejä ja sydämen vajaatoimintaa* vastaava lause *Potilaan sydämen pumppaustoiminta ei ole riittävää.*

Partisiipit. Keskeisessä roolissa ovat myös ilman *olla*-verbiä käytetyt partisiipit. Kirjoitetaan *Potilas siirtynyt osastolle* eikä *Potilas on/oli siirtynyt osastolle*. Myös partisiipeilla on usean sanaluokan ominaisuuksia. Ne käyttäytyvät osin kuin verbit, osin kuin substantiivit ja adjektiivit. Ne voivat substantiivien tavoin viitata konkreettiseen kielenulkoiseen tarkoitteeseen (**Kuolleet** *haudataan*) ja adjektiivien tavoin luonnehtia asioita (**Kuolleet** *kukkaset lakastuvat*). Toisaalta niillä on aktiivimuoto (*siirtynyt*) ja passiivimuoto (*siirretty*), ja ne suhteuttavat ilmaistemansa tilanteen aikaan kuten verbit. Edellisissä esimerkeissäkin nimenomaan partisiipit osoittavat, että kerrotaan menneestä ajasta. Myös imperfektiä käytetään, mutta imperfektit ovat tapahtumatiedoissa huomattavasti harvinaisempia kuin partisiipit (Viinikka 2011). Koska partisiipit ovat monikasvoisia kielenaineiksia, ne paitsi verbien tavoin kertovat tapahtumista, tulevat samalla koko ajan myös substantiivien ja adjektiivien tavoin luonnehtineeksi kuvaamansa tapahtuman läpikävijää.

Potilaan ja lääkärin ilmipanemattomuus. Potilaaseen ja hoitohenkilökuntaan viittaavia substantiiveja käytetään vain harvakseltaan (*Viimeajat maannut sängyssä ja juonut olutta; elvytetty ja siirretty teho-osastolle*). Sekä asiayhteys että kieliopilliset valinnat kuitenkin kertovat, kuka tekee mitään. Yleisen maailmantiedon perusteella on itsestään selvää, ettei lääkäri kirjoita kuolintodistukseen omasta makaamisestaan tai juomisestaan eivätkä potilaat elvytä tai siirrä itse itseään. Erityisen huomionarvoista on kuitenkin se, että jo pelkkä kielioppikin kertoisi, kenestä on kyse. Kaikki esimerkkien aktiivimuotoiset verbit ja partisiipit (*maannut, juonut, ei vastannut, pyysi, hiipunut* jne.) kertovat potilaasta tai hänen omaisestaan. Passiivimuodot on puolestaan varattu hoitohenkilökunnan toiminnasta kertomiseen (*elvytetty, siirretty, todettiin*). Yhtä lailla potilas ja lääkäri ovat implisiittisesti läsnä myös kaikissa lääketieteen termeissä: *keinomunuaishoito* edellyttää hoidon antajan ja vastaanottajan, *sydämen vajaatoiminta* sen toteajan ja kokijan.

Kuolema on kertomus

Tapahtumatietoihin tiivistetään valtava määrä informaatiota. Pyrkimys tiivyyteen ei kuitenkaan ole koko kuva tapahtumatietojen kielestä. Lakonisuudesta huolimatta kyseessä on kertomus siitä, kuinka joku kuoli.

Esimerkki 3 eroaa muista. Siinä huomio kiinnittyy preesensmuotoiseen verbiin ilmauksessa *diureesi hiipuu*. Kuolintodistus laaditaan postuumisti, ja menneistä tapahtumista kertovat tekstit esitetään yleensä imperfektissä, joka kytkee kerrotun menneeseen aikaan. Tapahtumatiedoissa tässä tehtävässä toimivat myös partisiipit. Perusmerkityksessään preesens sen sijaan on simultaanisen selostamisen aikamuoto: se osoittaa kuvaamansa tilanteen parhaillaan meneillään olevaksi (*Minä juon nyt kahvia, Tuolta hän tulee!*).

Kun ihminen on kuolintodistusta kirjoitettaessa joka tapauksessa jo kuollut, miksi käyttää preesensia? Kykeneekö lääketiede sellaiseenkin ihmeeseen, että voi olla kuollut ja silti vielä hiipumassa?

Preesens kuoleman kielissä

Preesensmuotoisia verbejä esiintyy kuolintodistuksissa varsin tarkasti tietynlaisissa kohdissa. Esimerkissä 4 preesensia on käytetty tapahtumatietojen keskivaiheilla. Ennen katkelman alkua on kirjoitettu potilaan sairaushistoriasta ja siitä, kuinka potilas on joutunut hakeutumaan sairaalapäivystykseen. Sairaalas-
sa annettu hoito ei ole auttanut, ja on ryhdytty jatkotutkimuksiin:

4. Edeltäneen antibiootihoidon aikana CRP ollut laskusuuntainen, katsottu että keuhkotuberkuloosin lisäksi myös sekundaarinen pneumonia. **Suolenvetovaikeus ei helpota.** Vatsan TT-tutkimuksessa pp.kk.vv todetaan epäily rektumin seinämäpatologiasta muutaman cm:n matkalla ja tämän alueen proksimaalipuolella GI-kanava laaja ja varjoainetäyteinen. Lisäksi diffuusit keuhkomuutokset progredioineet ja ylämediastinumissa näkyvä pieni ekspansio kasvanut.

Esimerkin alku kiinnittyy menneeseen partisiipeilla (*ollut, katsottu*). Sitten tekstin aika-

suhteissa tapahtuu muutos. Näkökulma siirtyy nykyhetkeen, kun tutkimuksiin johtanut oire esitetään preesensissä ilmauksessa *Suolenveto-vaikeus ei helpota*. Preesensin käyttö jatkuu, kun myös tietokonetomografiassa esiin tullut epäily epänormaalista kudoksesta esitetään preesensissä. Sitten palataan menneeseen aikaan kiinnittyvään kerrontaan (*progredioineet, kasvanut*).

Seuraavassa esimerkissä asetelma on samankaltainen. Vainaja on potenu aivoihin levinnyttä keuhkosityöpää:

5. Potilas sai pään sädehoidon pp.kk.vv–pp.kk.vv ad 30 GY. Keuhkosityövän perushoidoksi potilaalle aloitettiin kevytsytostaattihoido gemitabiini monoterapiana pp.kk.vv alkaen. **Leukopenian vuoksi hoito jää yhteen hoitoannokseen. Pp.kk.vv potilas tulee sairaalaan kuumeilun vuoksi.** Tässä vaiheessa leukopenia korjautunut täysin.

Esimerkin 5 alussa kerrotaan potilaan saamista hoidosta imperfektissä (*sai, aloitettiin*). Sitten hoidossa on tapahtunut takaisku. Hoitoa ei voida jatkaa leukopenian takia. Tämän käänteen kohdalla kertomuksen aikamuotokin vaihtuu preesensiksi: *Leukopenian vuoksi hoito jää yhteen hoitoannokseen*. Vastoinikäymisen jälkeen tapahtunut seuraava käänne, potilaan sairaalaan hakeutuminen, kerrotaan sek preesensissä. Sen jälkeen kerronta palaa menneeseen aikaan (*korjautunut*).

Esimerkissä 6 ovat puolestaan meneillään aivoverenvuotopotilaan elämän viimeiset hetket. Nyt preesensissä olevia verbejä kertyy aivan tapahtumatietojen loppuun. Niitä ennen teksti kuitenkin kiinnittyy menneeseen aikaan partisiipilla (*Konsultoitu*) ja imperfektillä (*Sai*):

6. Konsultoitu neurokirurgia, ei operatiivisesti mitään tehtävissä. Sai jääplasmaa trombosyyttitason korjaamiseksi sekä mannitolia aivopaineen nousun vuoksi. **Pikkuhiljaa tajunnantaso laskee, pp.kk.vv klo XX.XX sydän ja hengitys pysähtyy. Todetaan potilas kuolleeksi.**

Esimerkissä 6 preesensillä ilmaistaan paitsi kuoleman toteaminen myös itse kuoleminen:

YDINASIAAT

- ▶ Dramaattinen preesens on kielitieteen termi, jolla tarkoitetaan menneen ajan kontekstissa esiintyvää preesenssiä.
- ▶ Tyypillisesti se esiintyy kertovissa teksteissä ilmais taessa äkillisiä ja yllättäviä tapahtumia.
- ▶ Kuolintodistuksen tapahtumatiedoissa dramaattista preesenssiä käytetään kohdissa, joissa kerrotaan takaiskusta hoidossa tai potilaan kuolemasta.
- ▶ Tapahtumatietojen laatiminen säilyy pakollisena myös vuonna 2014 käyttöön tulevilla uusilla kuolintodistuslomakkeilla.
- ▶ Kielenhuollon rinnalla lääkärikieltä voi tarkastella myös sellaisena, kuin se on; ilman parannuksiin tähtäävää otetta.

muutos potilaan tajunnan tilassa ja niiden elinten toiminnan muutokset, joiden seurauksena potilas kuolee.

Tapahtumatietojen preesenseistä valtaosa on vastaavanlaisessa käytössä kuin esimerkeissä 3–6. Niitä käytetään tyypillisesti kohdissa, joissa ilmaistaan keskeinen muutos potilaan voinnissa: ongelma, uusi oire tai uusi löydös (esimerkit 4 ja 5). Toisaalta preesenssiä käytetään myös aivan kuoleman partaalla ilmaisemassa potilaan kuolema tai sitä läheisesti edeltävät muutokset potilaan voinnissa ja elin toiminnoissa (esimerkit 3 ja 6).

Järjestä kohtaus

Preesensin käyttö menneistä asioista kerrotaessa on kielentutkimuksen hyvin tuntema kertovan kielen keino. Sen käyttö riippuu kirjoittajasta: yhden repertoariin se kuuluu, toisen ei. Etukäteen lukematta tarkasteluun otetuista 78:sta kuolintodistuksesta sellainen esiintyi joka toisessa (39:ssä).

Kun preesenssiä käytetään menneen ajan kontekstissa, se toimii kuin kohtaus teatteriesityksessä tai valokuva menneisyydestä. Se käynnistää menneen tilanteen autenttisuutta

jäljittelevän esityksen ja luo vaikutelman kuin menneet tapahtumat olisivatkin vielä parhailaan meneillään. Yhtäkkisestä muutoksesta kertomuksen aikasuhteissa seuraa kielellinen illuusio, jossa lukija asetetaan tapahtuman silminnäkijäksi, läsnä olevaksi jo menneeseen hetkeen (Setälä 1891, Laitinen 1998). Preesensiiä käyttämällä kertoja siis pikemminkin havainnollistaa tapahtumia kuin kertoo niistä: hän antaa itse tapahtumien puhua puolestaan.

Tyypillisesti preesensiiä käytetään kertomuksen kohdissa, joissa tapahtuu odottamaton käänne tai ainutkertainen huipentuma – jotain erityisen painokasta. Siksi preesens on myös nähty kertomusta elävöittäväksi kielenelementiksi, johon sisältyy tunnelataus. Näiden ominaisuuksien vuoksi tämäntyyppisen preesensin nimi on dramaattinen preesens. Nimen voi ajatella motivoituvan yhtäältä siitä, että dramaattinen preesens on taipuvainen esiintymään yllättävien tai äkillisten (dramaattisten) tapahtumien yhteydessä; toisaalta siitä, että se tuottaa kertomukseen esityksellisyyttä (dramatisoi). Kaunokirjallisuudesta esimerkkejä dramaattisen preesensin käytöstä löytyy Aleksis Kivestä nykykirjailijoihin, ja jo antiikin tyyliopit tunsivat sen. Yhtä lailla dramaattista preesensiiä käytetään myös tosielämän tapahtumista kerrottaessa. Kyseessä on kielijärjestelmän mahdollistama ilmaisukeino, jota voidaan hyödyntää monenlaisissa asiayhteyksissä (Yli-Vakkuri 1986, Laitinen 1998).

Juuri tällaisesta preesensin käytöstä on kyse myös tapahtumatiedoissa. Dramaattista preesensiiä esiintyy kuolinkertomuksen käännteissä eli pisteissä, joissa tilanne vaikeutuu tai tehdään uusi kohtalokas löydös. Toisaalta sitä käytetään tapahtumatietojen huipentumassa, itse kuoleamisen, sen toteamisen tai kuolemaa läheisesti edeltävien fysiologisten muutosten ilmaisemisessa.

Kaikki tapahtumatietojen dramaattiset preesensit eivät kuitenkaan ole samanlaisia. Osa niistä näyttää lukijalle kuvaa siitä, kuinka lääkäri tekee työtään (esim. *todetaan*). Toiset puolestaan asettavat paitsi lukijan kuolevan viimeisten hetkien sivustaseuraajaksi, siirtävät samalla myös hoitavan lääkärin lavalta katsoomoon – aktiivisen diagnooseja ja toimen-

piteitä tekevän toimijan roolista tarkkailijan asemaan. Tällainen tilanne on silloin, kun dramaattisella preesensillä kuvataan potilaan toimintaa, oireita ja elinten toiminnan sammumista. *Hiipua, pysähtyä, jäädä ja laskea* ovat merkitykseltään sillä tavalla passiivisia verbejä, ettei niiden kuvaamiin asiointiloihin ole lääkäriellä kontrollia. Ne kertovat tilanteista, joita voi vain kokea tai tarkkailla. Kyse on sekä kielioipissa että sairaalassa asioista, joille ei voida mitään.

Kuolematonta proosaa

Ihmiset syntyvät, kuolevat ja vievät aina jotakin mukanaan. Eläessään Michael Jackson sävelsi ja esitti kiitettyä musiikkia sekä jätti jälkensä tanssin liikekieleen ja muotiin. Kuollessaan hän oli viedä mukanaan internetin, sillä poikkeuksellinen määrä palveluja romahti palvelimien kaaduttua valtavan kiinnostuksen aiheuttamaan ylikuormitukseen (CNN 2009). Omalla tavallaan Jacksonin kuolema oli siis paitsi kuolintodistuksen myös internetin historian suurimpia tapahtumia.

Useimmat ihmiset eivät kuitenkaan pidä haudan takaa maailmaa otteessaan, eikä heitä muistella loistokkain juhlallisuuksin. Yleensä ei kirjoiteta muistokirjoitustakaan. Sen sijaan kuolintodistus on useimmiten viimeinen teksti, joka ihmisestä laaditaan. Sen kautta yksilö jää kuolemastaan huolimatta lääketieteellisenä tapauksena olemassa olevaksi sekä ikuistuu arkistoihin ja tilastoihin.

Lopuksi

Viime kädessä tapahtumatietojen käännteet ovat aina muutoksia huonompaan vointiin, ja kertomuksen huipentuma on aina potilaan kuolema. Osana tällaisen draaman kaarta dramaattinen preesens toimii kielen keinona, joka manipuloi aikaa ja ammentaa siitä ilmaisuvaimansa. Koska nimenomaan yhteisesti jaetulla havainnolla on erityistä painoarvoa, dramaattista preesensiiä käytetään kuolintodistuksen tärkeimmissä kohdissa: kohtalokkaiden löydösten, parantumattomien oireiden ja kuoleman ilmaisemisessa. Samalla se verbin merki-

tyksestä riippuen asettaa lääkärin vuoroin toimijan, vuoroin tilanteen tarkkailijan asemaan.

Lopulta dramaattisen presensin käyttö kuolintodistuksen tapahtumätiedoissa ei olekaan kovin yllättävää. Sen keinoin lääkäri

nostaa esiin kuoleman vallan ja yhden toimenkuvansa realiteeteista: hoitoinstituutio on sitoutunut potilaan auttamiseen, mutta väijäämättömissä tilanteissa voi lääkärikin olla vain silminnäkijänä. ■

* * *

Artikkeli pohjautuu Helsingin yliopistossa vuonna 2011 hyväksytyyn pro gradu -tutkielmaan *Kuoleman kielissä* (Viinikka 2011).

JENNI VIINIKKA, FM, tohtorikoulutettava

Valtakunnallinen kielentutkimuksen tohtoriohjelma Langnet Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos

KIRJALLISUUTTA

- Anspach R. Notes on the sociology of medical discourse: the language of case presentation. *J Health Soc Behav* 1988; 29:357–75.
- CNN. Jackson dies, almost takes internet with him. <http://edition.cnn.com/2009/TECH/06/26/michael.jackson.internet/> [luettu 5.3.2013].
- Hiidenmaa P. Poimintoja virkakielen rekisteristä. Kirjassa: Heikkinen V, Hiidenmaa P, Tiililä U, toim. Teksti työnä, virka kielenä. Helsinki: Gaudeamus 2000, s. 35–62.
- Karkola K. Kuolintodistuksen tapahtumatiedot. *Duodecim* 1991;107:723–4.
- Karkola K. Kuolemalla on tarina. Oikeuslääkäri selvittää. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim 2006.
- Karkola K, Lalu K. Miksi kuolemansyyt on selvitettävä? *Duodecim* 1999;114: 1521–3.
- Kolehmainen T. Kaikki polvestani. Helsingin Sanomat 21.5.2006 ja www.kotus.fi/index.phtml?s=860 [luettu 24.1.2013].
- Lahti RA. Uusi tautiluokitus: kuolintodistuksen laatiminen. *Suom Lääkäril* 1986;41:2498–500.
- Laitinen L. Dramaattinen presens poeettisena tekona. Kirjassa: Laitinen L,

- Rojola L, toim. Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1998, s. 81–136.
- Laki potilaan oikeuksista ja asemasta 785/1992. www.finlex.fi [luettu 5.3.2013].
- Los Angeles Times 2009 = <http://latimesblogs.latimes.com/lanow/2009/07/la-county-coroners-staff-improperly-viewed-michael-jacksons-death-certificate.html> [luettu 11.12.2012].
- Marttila M. Parantunut hoidosta huolimatta – päättömiä potilaskertomuksia. Helsinki: Otava 2005.
- Marttila M. Sydänäännet kuuluneet lapsesta saakka. Helsinki: Otava 2007.
- Peltonen J. Lähes täydellisiä käsityksiä kaikesta. Toim. Harri Haanpää. Helsinki: WSOY 2007.
- Pettinari C. Task, talk and text in the operating room: a study in medical discourse. Norwood: Ablex 1988.
- Sajantila A, Virtanen A, Vala U, Kauppila R. Oikeuslääketiede. Kirjassa: Jousimaa JP, ym. toim. Lääkärin käsikirja 2011. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim 2010, s. 1375–83.
- Setälä EN. Suomen kielen lauseoppi. Oppikouluja varten. Kolmas, muutettu painos. Helsinki: K. E. Holm 1891.

- Tiililä U. Auttajista lausuntoautomaateiksi? Lääkäreillä keskeinen rooli etuuksista päätettäessä. *Duodecim* 2008; 124:896–901.
- Van Naerssen M. Medical records. One variation of physicians' language. *Int J Soc Lang* 1985;51:43–73.
- Vauhkonen O. Yleiskatsaus Suomen lääkintälaitoksen ja terveydenhuollon kehitysvaiheisiin 1600-luvulta 1970-luvulle. Teoksessa: Sygeplejegeråd D, Vauhkonen O, toim. Terveydenhuollon historia. Jyväskylä: Gummerus 1992, s. 187–292.
- Viinikka J. Kuoleman kielissä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos 2011.
- WHO. The first ten years of the World Health Organization. Geneva: WHO 1958.
- WHO. Historical review. Teoksessa: International classification of diseases. Geneva: WHO 1977.
- www.autopsyfiles.org [luettu 5.3.2013].
- Yli-Vakkuri V. Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen julkaisuja 28. Turku 1986.

Summary

Dramatic present tense and the language of event description on death certificate

After the completion of a death certificate, the determination of the cause of death has ended. In Finland the event data on the death certificate play a central role in the description of the course of death. Although traditions within the field dictate the mode of expression of patient records, features can be pointed out in the language of these event descriptions that have been regarded as stylistic devices used to enliven stories in other narrative genres. One of these is the dramatic present tense, which presents past events as if they were ongoing at the moment of narration.